

บทที่ 3

กฎหมายพระเจ้ามังรายหรือมังรายศาสตร์

กฎหมายพระเจ้ามังรายหรือมังรายศาสตร์เป็นกฎหมายของพระเจ้าราย กษัตริย์ของล้านนา ผู้สร้างเมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. 1835⁽¹⁾ ตราขึ้นมาโดยอาศัยหลักในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์

ต้นฉบับมังรายศาสตร์เท่าที่พบเห็นมีอยู่ 4 ฉบับด้วยกัน ทุกฉบับเขียนด้วยตัวหนังสือพื้นเมืองล้านนาไทย หรือไทยยวน ท่านศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้เรียบเรียงไว้เป็นภาษาปัจจุบันสองเล่ม เล่มที่หนึ่งใช้มังรายศาสตร์ ฉบับที่ล้านนาสีโขภิกขุได้มาจากวัดเส้าให้อำเภอส้าให้อ จังหวัดสระบุรี เป็นต้นฉบับในการเรียบเรียง เล่มที่สองใช้มังรายศาสตร์ที่คัดมาจากต้นฉบับของกงสุลฝรั่งเศสประจำเชียงใหม่ ซึ่งถอดเป็นต้นฉบับในการเรียบเรียง

เท่าที่สังเกตจากตัวบทกฎหมายที่เรียบเรียงเป็นภาษาปัจจุบันจะเห็นได้ว่าบทบัญญัติในมังรายศาสตร์รวบรวมจากคติความที่ตัดสินหรือคำพิพากษาของพระเจ้ามังราย แล้วนำมาบัญญัติเป็นกฎหมายอีกชั้นหนึ่ง ทำนองกฎหมายที่เกิดจากคำพิพากษาของศาลในประเทศอังกฤษหรือสหรัฐอเมริกา ดังจะเห็นได้จากในเรื่องกฎหมาย 16 หลังคาเรือน กฎหมายลักษณะมรดก การแบ่งทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา เป็นต้น

ในมังรายศาสตร์กล่าวโดยสรุป มีเรื่องกฎหมายเกี่ยวกับการศึก การปูนบำเหน็จแก่ทหาร ข้าไพร่ วิธีพิจารณาความ กฎหมายอาญา และกฎหมายแพ่ง ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะบทบัญญัติทั่วไป กฎหมายอาญาและกฎหมายแพ่ง

(1) ประเสริฐ ณ นคร, *มังรายศาสตร์*. (พระนคร : โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, 2514), หน้า 17.

บทบัญญัติทั่วไป

มูลคดีวิวาท

มูลคดีวิวาท หรือสาเหตุแห่งการวิวาทซึ่งพระมหากษัตริย์ใช้เป็นหลักในการบัญญัติ มังรายศาสตร์ ได้มาจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ ซึ่งมีอยู่ 29 ประการ แต่มูลคดีวิวาทในมังราย- ศาสตร์มีอยู่เพียง 16 ประการเท่านั้น จึงเข้าใจว่าคงจะปรับปรุงมาจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ และตั้งสาเหตุแห่งการวิวาทลดลงมาเหลือเพียง 16 ประการเท่านั้น

สาเหตุแห่งการวิวาททั้ง 16 ประการ มีดังนี้⁽¹⁾

1. กู้อของท่าน
2. ยืมของท่าน
3. รวมทุนกันทำการค้าหากำไร
4. รับจ้างทำงานไม่สำเร็จ ละทิ้งงานเสีย
5. ให้ของแล้วจะขอคืน
6. ปลอมของซึ่งไม่มีวิญญูณ
7. ต่อยกัน
8. ผัวเมียจะหย่ากัน
9. รักเมียท่านจับมือถือนม
10. แย่งทรัพย์และแย่งมรดก
11. ผ่ากของกันไว้
12. ของสูญหายไป
13. ได้คืนไม่ครบถ้วน
14. ของน้อยอ้างว่าของมาก
15. การเล่นพนัน
16. เหตุระหว่งคนดีคนเลว พ่อ แม่ ลูก ผัว เมีย ข้าและเจ้า

(1) เพิ่งอ้าง, หน้า 12-13.

การพิจารณาความ⁽¹⁾

ในการพิจารณาคดีความนั้น กฎหมายได้บัญญัติให้เจ้าหน้าที่ผู้ตัดสินความใช้ดุลพินิจ ในการกำหนดโทษและการปรับไหมไว้ 4 ประการ คือ

1. ให้ดูของที่เสียไปว่าราคาถูกหรือแพงตามราคาในเวลาที่เสียไป
2. ให้ดูข้อพิพาทเกิดขึ้นนานแล้วหรือเพิ่งเกิด เหตุเกิดในเวลากลางวันหรือกลางคืน
3. ให้สอบสวนดูว่าของราคาถูกหรือแพง
4. ให้ดูว่าของเก่าหรือใหม่ ได้ใช้ไปแล้วนานเพียงใด

อายุความ

ในมั่งรายศาสตร์กำหนดอายุไว้ 20 ปี⁽²⁾ สำหรับ

1. คดีฆ่าฟันกัน
2. ปล้นชิงทรัพย์
3. ทูบตี
4. ฝากของกัน
5. กู้หนี้สิน
6. ชิงไร้ชิงนากัน
7. คดีอื่น ๆ

ถ้าได้มีการฟ้องร้องกันแล้ว อายุความสะดุดหยุดลง และแม้คดีจะเกินอายุความก็ตาม หากคู่ความยอมรับว่ามีคดีกันจริง ก็ยังอาจดำเนินคดีได้

(1) เฟิงอ้าง, หน้า 10.

(2) เฟิงอ้าง, หน้า 12.

กฎหมายอาญา

โทษ

นอกจากโทษปรับใหม่แล้ว ในมั่งรายศาสตร์ยังมีโทษหนัก 3 สถาน⁽¹⁾ ได้แก่

1. ประหารชีวิต
2. ตัดมือตัดตีน
3. เอาไปขายเสียต่างเมือง หรืออีกนัยหนึ่งขับออกจากเมือง
เฉพาะประหารชีวิตนั้นใช้ลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดดังนี้
 1. ช่าผู้ไม่มีความผิด
 2. เกาะกุมลูกท่าน หรือ ช่าท่านไปฆ่าเอาทรัพย์
 3. ทำลายกฤวิหารพระพุทธรูป
 4. รุกล้ำที่
 5. ชิงทรัพย์ท่าน
 6. รับผู้คนของท้าวพระยามาพักในบ้าน
 7. ลักของพระสงฆ์
 8. ลุกฆ่าพ่อ
 9. ลุกฆ่าแม่
 10. น้องฆ่าพี่
 11. ฆ่าเจ้า
 12. เมียฆ่าผัว

เมื่อพิจารณาแล้ว ความผิดบางประการปัจจุบันมิได้มีโทษถึงประหารชีวิต ทั้งนี้ เนื่องจากสภาพของสังคมและความรู้สึกนึกคิดของคนเปลี่ยนแปลงไป

ลักษณะวิวาท (ด่ากันตีกัน)⁽²⁾

1. มีการกำหนดโทษปรับใหม่การไปด่าผู้อื่น การชู้ว่าจะฆ่า การพยายามฆ่า การทำร้ายซึ่งกันและกัน ผู้ที่ทำร้ายอีกฝ่ายหนึ่งหนักกว่าต้องถูกลงโทษปรับใหม่หรือโทษอื่นที่หนักกว่า

(1) เพิ่งอ้าง, หน้า 10.

(2) เพิ่งอ้าง, หน้า 33.

เช่น เขาเอาไม้ตะพดตีหัวแตก เขามีตดดาบไปฟันเขาตาย จะต้องถูกลงโทษตายตกตามกันไป ถ้าอาวุธที่ใช้ทำร้ายมีความร้ายแรงเท่ากัน ถือว่าเลิกแล้วกันไป

2. การกำหนดโทษตามขั้นตอนของการกระทำความผิด⁽¹⁾

1. ถือดาบอยู่กับที่ว่าจะฟันผู้อื่น ให้ไหม 5 บาท เพื่องเงิน (คิดจะกระทำความผิด)
2. ถือดาบว่าจะฟันแต่ยังไม่ได้ถอดดาบจากฝัก ให้ไหม 100 บาทเงิน (ตัดสินใจว่าจะกระทำความผิด)
3. ถอดดาบว่าจะฟันแต่ไม่ได้ไล่ฟัน ให้ไหม 220 บาทเงิน (ลงมือกระทำความผิดแต่กระทำไปไม่ตลอด)
4. ถอดดาบไล่ฟันแต่ไม่ถูก ให้ไหม 330 บาทเงิน (ความผิดฐานพยายามฆ่า ลงมือกระทำความผิดแต่ไม่บรรลุผล)
5. ฆ่าแล้วไม่ตายแต่เสียอวัยวะ ให้ใช้ 3 คน คิดเป็นเงิน 990 บาทเงิน หากบาดเจ็บให้ใช้ 2 คน คิดเป็นเงิน 660 บาทเงิน (ความผิดฐานพยายามฆ่า)
6. ฆ่าผู้อื่นตาย ให้ไหมเท่ากับ 4 คน ตีราคาคนละ 330 บาทเงิน (ความผิดสำเร็จ)

3. ความผิดฐานก่อให้เกิดผู้อื่นกระทำความผิด ตกลงกันให้คนไปฆ่าผู้อื่น แต่ไม่ได้ฆ่า ให้ไหม 330 บาทเงิน โดยให้ผู้ว่าจ้างกับผู้รับจ้างเสียเงินคนละครั้ง หากมีการฆ่าดังกล่าวตกลงกันให้ใช้คนละครั้ง⁽²⁾

ลักษณะใส่ความกัน

ใส่ความผู้อื่นอันเป็นความเท็จ เช่นถ้าผู้เสียหายไม่ได้รู้เห็นกับการกระทำความผิด ใส่ความว่ารู้เห็น หรือใส่ความลูกเมีย ข้างของคนอื่นมีชู้ อันไม่เป็นความจริง ให้ไหมผู้ใส่ความ 33,000 เบี้ย ใส่ความผู้เสียหายไปว่าจ้างผู้อื่นให้ฆ่าคน ใส่ความว่าผู้เสียหายไปลักทรัพย์ผู้อื่น ซึ่งมีโทษแตกต่างกันไป

(1) เพิ่งอ้าง, หน้า 36-37.

(2) ฆ่าคน ๑ หนึ่งให้ใช้คน 4 คน ตีราคาคนละ 300 เงินรวม 1320 เงินผู้จ้างและผู้ฆ่าใช้คนละครั้งเท่ากับ 660 เงิน

ความผิดฐานลักทรัพย์และลักพา

มีความผิดฐานลักสัตว์ประเภทต่าง ๆ อันเป็นทรัพย์มีวิญญาณ เช่น ลักนก เป็ด ไก่ สุนัข หมู วัว ควาย ม้า ฯลฯ ความผิดฐานลักทรัพย์เหล่านี้มีโทษปรับขนาดต่าง ๆ แตกต่างกันไป ความผิดฐานลักข่า (คนรับใช้) เมียผู้อื่นมีโทษปรับไหมเช่นเดียวกัน

มีความผิดฐานลักทรัพย์ไม่มีวิญญาณ เช่น ลักเงิน ทอง เบี้ย ข้าวมีโทษหนักเบาแตกต่างกันไป⁽¹⁾

กฎหมาย 16 หลังคาเรือน

กฎหมาย 16 หลังคาเรือน เป็นลักษณะของกฎหมายที่ให้ชุมชนช่วยกันรับผิดชอบและป้องกันการกระทำความผิดฐานลักทรัพย์ ทั้งนี้ไม่คำนึงว่าชุมชนนั้นจะมีครัวเรือนมากน้อยเพียงใดก็ตาม กฎหมายไม่ยอมรับฟังข้อแก้ตัวการปฏิเสธความรับผิดชอบในผลแห่งการที่มีการกระทำความผิดฐานลักทรัพย์ของเพื่อนบ้านที่ตนไม่ได้รู้เห็นด้วย กล่าวคือ ในกฎหมายบัญญัติมีใจความว่า ในหมู่บ้านหนึ่งมี 16 หลังคาเรือน ทุกบ้านมีความคุ้นเคยสนิทสนมกัน มีคนร้ายเข้าไปลักวัวควาย และทรัพย์สินอื่นในบ้านหลังหนึ่ง อีก 15 ครัวเรือนต้องช่วยกันชดใช้ราคาทรัพย์สินที่ถูกลักไป จะแก้ตัวว่าตนเองไม่ได้รู้เห็นกับการลักทรัพย์นั้นไม่ได้ กฎหมายให้เหตุผลว่าเพราะอยู่บ้านเดียวกันไม่สั่งสอนกัน ปล່อยให้เพื่อนไปลักของผู้อื่น เมื่อได้ตัวคนร้ายในภายหลัง ให้พิจารณาคดี หากเป็นคนดีก็ให้ใช้ราคาทรัพย์สิน 4 เท่า 6 เท่า หรือ 9 เท่า แล้วแต่กรณี และขับไปเสียจากเมือง

ในกฎหมายมีบทบัญญัติเพิ่มเติมอีกว่า ถ้าหากหมู่บ้านมีเพียง 6 หลังคาเรือน ผู้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ย่อมจะมีความสนิทสนมกันมากกว่ากรณีแรก มิโจรไปลักทรัพย์ในเรือนหลังหนึ่ง จนหมดสิ้น รั้วและประตูบ้านไม่มีร่องรอยการถูกจัดแจง ซึ่งแสดงว่าผู้เข้าไปลักทรัพย์ในบ้าน เป็นคนที่รู้จักทางเข้าออกบ้านหลังนี้เป็นอย่างดี หากหาตัวคนร้ายไม่ได้ ให้ชาวบ้านอีก 5 ครัวเรือน เป็นผู้ชดใช้ราคาทรัพย์สินที่ถูกลักไปทั้งหมด ต่อมาภายหลังได้ตัวเพื่อนบ้านคนใดเป็นผู้กระทำความผิด ให้ปรับไหมผู้นั้น 4 เท่า หรือ 9 เท่า แล้วให้ขับออกไปเสียจากหมู่บ้านนั้น⁽²⁾

(1) เฟิ่งอ๋าง, หน้า 40-47.

(2) เฟิ่งอ๋าง, หน้า 47-48.

ลักษณะช้อน อำ และลัก

ลักษณะช้อน คือความผิดที่ใกล้เคียงกับความผิดฐานรับของโจรในปัจจุบัน ในกฎหมายใช้ถ้อยคำว่า หากรู้ว่าเป็นของที่ถูกลักมา ช่วยพาเอาไปซ่อนไว้ มีความผิดให้ปรับไหมครึ่งเท่าของผู้ลัก หากไม่รู้ว่าเป็นของที่ถูกลักมา แต่เข้าใจว่าเป็นของผู้นำมาฝาก จึงซ่อนไว้ มีความผิดผู้ซ่อนต้องถูกปรับไหมครึ่งหนึ่งของราคาของทรัพย์สินที่ซ่อนเอาไว้

อำ หมายถึงความว่า อำพราง ปิดบังไว้ เบียดบังไว้ ในกฎหมายได้บัญญัติความผิดฐานเบียดบัง ชุมเงิน ชุมทองจากแผ่นดิน ซึ่งเป็นสังหาริมทรัพย์ที่ไม่มีผู้ใดอาจอ้างเป็นเจ้าของได้ ให้แบ่งทรัพย์สินนั้นเข้าพระคลังหลวงครึ่งหนึ่ง และให้ผู้พบครึ่งหนึ่ง ถ้าพบทรัพย์สินไม่แจ้งแก่เจ้าหน้าที่ กลับเบียดบังเอาไว้เป็นของตนเองทั้งหมด หากเจ้าหน้าที่ทราบภายหลัง ให้รับทรัพย์สินที่ค้นพบเป็นของหลวงทั้งหมด แต่ไม่ต้องปรับไหม โดยให้ถือว่าครึ่งหนึ่งที่ควรเป็นของผู้ค้นพบเป็นการปรับไหมไปในตัว

สำหรับความผิดฐานลักทรัพย์ ให้ปรับไหม 4 เท่า หรือ 9 เท่า แล้วแต่กรณี⁽¹⁾

กฎหมายแพ่ง

ลักษณะหมั้น

การหมั้นคือการที่ชายสัญญาว่าจะแต่งงานกับบุตรสาวหรือหลานสาวของผู้อื่นในภายหน้า โดยฝ่ายชายนำขันหมากไปมอบให้กับฝ่ายหญิงทำนองมัดจำ ถ้าหากมีการผิดสัญญาหมั้นมีผลดังนี้

1. หากชายผิดสัญญาหมั้น ไม่ไปแต่งงานตามกำหนดและไม่บอกกล่าวให้ฝ่ายหญิงรู้ หญิงไปแต่งงานกับชายอื่น คู่หมั้นเดิมจะมาว่ากล่าวไม่ได้
2. ถ้าการหมั้นนั้น พ่อแม่ฝ่ายหญิงยินยอม ตัวหญิงไม่ยินยอมและหนีไปแต่งงานกับชายอื่น ให้ปรับไหมค่าขันหมาก 11,000 เบี้ย
3. ถ้าการหมั้นนั้น หญิงยินยอมและพ่อแม่หญิงก็ยินยอมในการหมั้นด้วย หญิงหนีไปอยู่กับชายอื่น ให้ปรับไหมค่าขันหมาก 22,000 เบี้ย เงินค่าตัวหญิงให้ส่งคืนแก่ชายด้วย ส่วนชายพาหญิงหนีไปอยู่กับชายอื่นนั้นให้ปรับหมากน้อยโดยถือหลักว่าชายนั้นรู้หรือไม่ว่าหญิงมีคู่หมั้นอยู่ก่อนแล้ว กล่าวคือ ถ้าหากชายรู้ว่าหญิงนั้นมีคู่หมั้นแล้ว ให้ปรับไหม 110,000 เบี้ย หากชายไม่รู้ให้ปรับไหม 55,000 เบี้ย

(1)เพ็ญอ้าง, หน้า 48-49.

4. หากชายไปหมั้นหญิง หญิงไม่ยินยอม พ่อแม่หญิงก็ไม่ยินยอมยกหญิงให้เป็นภรรยาชาย ไม่ถือว่ามีการหมั้น หญิงหนีไปแต่งงานกับชายอื่น ชายจะว่ากล่าวหญิงไม่ได้ ของที่ชายนำไปจะหมั้นหญิงนั้นให้ถือว่าเป็นเพียงของที่ฝากไว้เท่านั้น ให้ส่งคืนแก่ฝ่ายชาย⁽¹⁾

การขาดจากการสมรส

กฎหมายพระเจ้ามั่งรายถือหลักความสมัครใจในการหย่า หากคู่สมรสไปอยู่กันเป็นสามีภรรยาไปแล้ว ต่อมาไม่สามารถอยู่กันด้วยกันได้อีกต่อไปด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน เช่น อุปนิสัยไม่ตรงกัน กฎหมายถือว่าทั้งคู่ไม่มีความผิด ให้หย่ากันได้ ให้หญิงคืนขันหมากแก่ชาย ส่วนเงินที่สามีนำมาซื้อเครื่องนุ่งห่มให้แก่กันและนำมาใช้จ่ายอยู่กันเป็นสามีภรรยาด้วยกันนั้น แต่ละฝ่ายไม่ควรเรียกคืนจากกัน

นอกจากการหย่ากันด้วยความสมัครใจของสามี ภรรยาแล้ว ในกฎหมายพระเจ้ามั่งรายยังกำหนดให้การสมรสขาดจากกัน ถ้าหากชายผู้เป็นสามีประพฤติชั่วเลว ชอบทำร้ายภรรยา จนบาดเจ็บโดยไม่มีเหตุอันควร ไม่ชอบใจพ่อตาแม่ยาย ให้ขับไล่ชายนั้นออกจากบ้าน ให้การสมรสขาดจากกันเพราะทำชั่วเลวต่อหน้าที่ สำหรับภรรยาที่ประพฤติชั่วเลวชอบคบชู้ชายให้ชายหญิงนั้นไปเสีย⁽²⁾ เข้าใจว่าความเป็นสามีภรรยาควรจะขาดจากกัน

การแบ่งสินสมรส

ตามที่เคยกล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า กฎหมายพระเจ้ามั่งรายมีลักษณะเป็นกฎหมายที่มาจากคำพิพากษา แล้วนำมาบัญญัติเป็นกฎหมายนั้น ดูได้จากบทบัญญัติในเรื่องการแบ่งสินสมรสนี้ กล่าวคือ บทบัญญัติในเรื่องการแบ่งสินสมรสไม่ได้กำหนดหลักเกณฑ์ทั่ว ๆ ไป หากแต่เป็นกรณีเฉพาะเรื่องแล้วแต่ข้อเท็จจริงที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งแยกออกได้ดังนี้

1. เฉพาะทรัพย์สินที่หามาได้ด้วยกันหลังแต่งงาน ทรัพย์สินอื่น ๆ ให้หญิงได้ 2 ส่วน ชาย 1 ส่วน หากมีลูกชายหรือหญิงให้ไว้แก่ภรรยา
2. ถ้าชายประพฤติชั่วเลว ชอบทำร้ายภรรยา ไม่ชอบใจพ่อตาแม่ยาย ให้ไล่สามีออกจากบ้านและริบทรัพย์สินของสามีไว้ทั้งหมด แม้จะเป็นทรัพย์สินที่หามาได้ด้วยกันหลังแต่งงานก็ตาม
3. หญิงประพฤติชั่วเลว ชอบคบชู้ชายให้ชายหญิงเพื่อแบ่งเงินให้สามีครั้งหนึ่ง

(1) เพิ่งอ้าง, หน้า 13.

(2) เพิ่งอ้าง, หน้า 13-14.

4. ชายออกจากบ้านพ่อแม่มาอยู่กับหญิงที่เรือนของหญิงชายตายก่อน เงินที่หามาได้ด้วยกันกับเงินค่าขันหมากให้ตกเป็นของภรรยา แม่สามีจะสั่งให้ยกให้ญาติพี่น้องของสามีก็ตาม เว้นแต่ภรรยาจะยอมแบ่งให้ญาติพี่น้องของสามีโดยความสมัครใจ

หากภรรยาตายก่อน สามีจะกลับไปอยู่บ้านพ่อแม่ตนเอง ให้แบ่งทรัพย์สินที่หามาได้ด้วยกันเช่นเดียวกับกรณีการหย่า ส่วนเงินค่าขันหมากนั้นให้คืนแก่ฝ่ายชาย

ถ้าสามีภรรยาตายพร้อมกัน ให้ทรัพย์สินตกเป็นของพ่อแม่พี่น้องฝ่ายหญิง ถ้าบุคคลดังกล่าวไม่มี ให้ทรัพย์สินตกเป็นของพ่อแม่พี่น้องชาย หากทั้งสองฝ่ายไม่มีญาติ ให้แบ่งทรัพย์สินเข้าท้องพระคลังครั้งหนึ่ง ทำบุญให้แก่ผู้ตายครั้งหนึ่ง ถ้ามีลูก ให้ทรัพย์สินตกเป็นของลูกทั้งหมด

5. ชายหญิงแต่งงานกันโดยบิดามารดาทั้งสองฝ่ายเป็นเพื่อนกัน มีการกองทุนเท่า ๆ กัน เมื่อหย่ากันให้คืนกองทุนแก่แต่ละฝ่าย ทรัพย์สินที่หามาได้ด้วยกันให้แบ่งครึ่ง มีลูกหญิงให้ภริยา มีลูกชายให้สามีไป ถ้าอยู่กันจนแก่เฒ่า สามีตายก่อนให้ทรัพย์สินตกเป็นของภริยา ถ้าภริยาตายก่อนให้ทรัพย์สินตกเป็นของสามี ถ้าตายทั้งคู่และสามีภริยาทั้งคู่ไม่มีบุตร ให้ทรัพย์สินตกให้แก่ญาติทั้งสองฝ่ายคนละครึ่ง ถ้าญาติฝ่ายใดไม่มี ให้ญาติอีกฝ่ายหนึ่งได้ทรัพย์สินไปทั้งหมด ถ้าญาติทั้งสองฝ่ายไม่มีให้อาทรัพย์สินเข้าท้องพระคลังครั้งหนึ่ง แบ่งทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายทั้งสองครั้งหนึ่ง

6. พ่อแม่ชายหญิงไปอยู่เรือนสามี เมื่อหย่ากันให้คืนค่าตัวตามที่ตกลงกันได้ไว้ ทรัพย์สินที่หามาได้แบ่งเป็น 3 ส่วน ชายได้ 2 ส่วน หญิงได้ 1 ส่วน ถ้าหญิงไม่ช่วยทำมาหากิน ไม่แบ่งทรัพย์สินให้หญิงเลย ถ้าหากมีบุตรด้วยให้บุตรตกเป็นของสามี ถ้าหญิงอยู่เรือนสามีนาน ให้ลดค่าตัวลงตามส่วน ถ้าอยู่กันจนแก่เฒ่า สามีตายก่อน ภริยาได้ทรัพย์สิน ถ้าสามีตายก่อนภริยาให้ภริยาได้ทรัพย์สิน ถ้าตายทั้งคู่ให้ญาติฝ่ายชายได้ทรัพย์สิน ถ้าไม่มีญาติฝ่ายชายให้ญาติฝ่ายหญิงได้ทรัพย์สิน ถ้าทั้งสองฝ่ายไม่มีญาติให้อาทรัพย์สินเข้าท้องพระคลังครั้งหนึ่ง และทำบุญส่งส่วนกุศลให้ผู้ตายทั้งสองครั้งหนึ่ง

นอกจากนี้ยังมีการแบ่งทรัพย์สินระหว่างสามี ภรรยา อีกหลายรูปแบบสุดแล้วแต่ข้อเท็จจริงแตกต่างกันไป เช่น

1. ชายไปอยู่กับหญิงไม่มีขันหมาก แต่นำเงินไปเป็นทุน
2. ชายไปอยู่กับหญิงด้วยมือเปล่า ชายไม่มีทุน หญิงมีทุน
3. ชายไปอยู่กับหญิง ชายมีทุนไปฝ่ายเดียว

ทุกกรณีที่ถูกกล่าวมาแล้วล้วนแต่มีการแบ่งสินสมรสแตกต่างกันไป⁽¹⁾ ซึ่งเวลานำไปปรับกับข้อเท็จจริงจะต้องดูว่าข้อเท็จจริงตรงกับข้อกฎหมายหรือไม่ ถ้าหากข้อเท็จจริงไม่ตรงข้อกฎหมายทีเดียว คงต้องใช้วิธีการเทียบเคียงเอา (Analogy) เนื่องจากข้อกฎหมายโดยตรงไม่ได้บัญญัติไว้

ลักษณะมรดก

การแบ่งมรดกตามกฎหมายพระเจ้ามั่งราย เข้าใจว่าคงจะทำด้วยวาจา และต้องมีพยานรู้เห็น เมื่อผู้ตายได้สั่งเสียไว้เป็นประการใด ก็ให้เป็นไปตามคำสั่งนั้น ถ้าผู้ตายไม่ได้สั่งเสียไว้เลย ให้ทรัพย์มรดกตกได้แก่ลูก ทั้งนี้ได้หมายความว่าลูกทุกคนได้รับส่วนแบ่งเท่ากันหมด ลูกทุกคนอาจได้ส่วนแบ่งแตกต่างกันไป ทั้งนี้โดยคำนึงถึงว่า

1. ลูกคนไหนถือพ่อแม่เป็นศัตรูหรือไม่
2. ลูกคนไหนที่พ่อแม่ขายไปแล้ว หรือยังไม่ได้ขายไป
3. ลูกคนไหนยากจนหรือไม่
4. ลูกคนไหนทำคุณแก่พ่อแม่บ้าง

ในกฎหมายยกตัวอย่างการแบ่งทรัพย์มรดก⁽²⁾ ซึ่งผู้ตายมีบุตรชายสามคน บุตรสาวหนึ่งคนไว้ดังนี้

1. ให้แก่ลูกไปกินอยู่กับขุน 2 ส่วน
2. ให้แก่ลูกผู้ไปค้าขาย 2 ส่วน
3. ให้ลูกผู้ไปบวช 5 ส่วน
4. ให้ลูกสาวผู้ปรนนิบัติบิดามารดา 6 ส่วน

การที่แบ่งแตกต่างกันมีเหตุผลว่า สำหรับกรณีที่ 1 และ 2 หากพ่อแม่ยากจนลงก็ยังหวังพึ่งได้ กรณีที่ 3 ได้มากกว่ากรณีที่ 1 และ 2 เพราะเป็นผู้ช่วยให้พ่อแม่พ้นทุกข์ ส่วนกรณีสุดท้ายได้มากที่สุด เพราะนอกจากเป็นผู้ปรนนิบัติบิดามารดาแล้ว ยังเป็นผู้รักษาทรัพย์สมบัติของบิดามารดามิให้สูญหายอีกด้วย

รายละเอียดปลีกย่อยอื่นมีดังนี้

1. ผู้ใดมีคุณต่อพ่อแม่มาก ให้ได้มรดกมาก
2. ลูกคนใดมีความรู้ พ่อแม่ให้ทุนไปค้าขายไม่ควรนำกำไรมาแบ่งกัน

(1) เฟิงอั่ง, หน้า 15-22.

(2) เฟิงอั่ง, หน้า 24.

3. ลูกที่สามารถนำทรัพย์สินของพ่อแม่ที่ถูกโจรแย่งชิงไปคืนมา หลังจากพ่อแม่ตายไปแล้ว ทรัพย์สินนั้นตกได้แก่ลูกชายที่ได้ทรัพย์สินคืนมา ไม่ต้องนำมาแบ่งปันกัน
4. ทรัพย์สินที่พ่อแม่ให้ลูกคนใดโดยเสนหาแล้ว ไม่ควรนำมาแบ่งปันกัน
5. ลูกคนใดกู้เงินพ่อแม่ไปทำทุกค้าขาย ให้นำต้นเงินมาแบ่งกันได้ ส่วนกำไรเป็นของลูกผู้นั้น
6. ลูกคนใดเอาทรัพย์มรดกไปซ่อน ถ้าหากพบเข้าให้นำมาแบ่งกันโดยไม่ต้องปรับไหมผู้ซ่อน

มีข้อสังเกตว่าในมังรายศาสตร์ ผู้มีสิทธิรับมรดกได้แก่ ลูกชาย ลูกสาว ข้าราชการ ลูกบุญธรรม (ลูกเลี้ยง) เมียหลวง เมียน้อย⁽¹⁾ เท่านั้น

ลักษณะหนี้

หนี้ในมังรายศาสตร์เกิดจากการกู้ยืม การค้าประกัน การซื้อขาย ละเมิด และฝากทรัพย์สิน บทบัญญัติในเรื่องหนี้มีโดยสังเขปดังนี้

1. ผู้ใดเป็นหนี้ผู้อื่น ค้างดอกเบี้ยยเป็นจำนวนมาก หากได้ชำระดอกเบี้ยไปบางส่วนแล้ว ส่วนที่ค้างอยู่จะคิดเกินต้นเงินไม่ได้ ต้นเงินนั้นหากลูกหนี้ไม่สามารถนำเงินมาชำระหนี้ได้ ให้ขายลูกเอาเงินมาชำระหนี้ ถ้าไม่มีลูก ให้เอานาใช้ทั้งต้นและดอกเบี้ย
2. ผัวไปกู้หนี้ไม่บอกให้เมียรู้ ป่วยตายหายไปกู้หนี้ไม่บอกให้ลูกหลานรู้ ถ้าผู้กู้ตายไป ผัว เมีย หรือลูกหลาน แล้วแต่กรณีไม่จำเป็นต้องใช้หนี้ เพราะเจ้าหนี้ไม่บอกกล่าวให้ผู้จะต้องชำระหนี้แทนทราบ แต่ทั้งนี้ ผัว เมีย หรือลูกหลานจะชำระหนี้แทนก็ได้
3. เจ้าหนี้จะคิดดอกเบี้ยที่ค้างชำระเกินต้นเงินไม่ได้ และจะนำดอกเบี้ยไปพบกับต้นเงินไม่ได้ เว้นแต่เจ้าหนี้จะได้แจ้งแก่ลูกหนี้ทราบก่อน
4. กู้ยืมโดยมีผู้ค้ำประกัน ลูกหนี้หลบหนีไปไม่ชำระหนี้ ให้ผู้ค้ำประกันใช้ต้นเงินก่อน ถ้าได้ตัวลูกหนี้มา ให้ลูกหนี้ใช้ต้นเงินคืนแก่ผู้ค้ำประกันแล้ว จึงให้ลูกหนี้ชำระดอกเบี้ยที่ค้างเจ้าหนี้ ถ้าลูกหนี้ไม่มีเงินชำระหนี้ ให้เอาตัวลูกหนี้ออกขายเอาเงินใช้ผู้ค้ำประกัน ซึ่งได้ชำระต้นเงินให้แก่เจ้าหนี้ไปก่อนแล้วเงินที่เหลือจึงชำระเป็นค่าดอกเบี้ยแก่เจ้าหนี้

ถ้าหากลูกหนี้ตาย ให้ผู้ค้ำประกันใช้แต่ต้นเงินที่ยืมไป ลูกหนี้กู้เงินไปแล้ว ไม่มีทรัพย์สินชำระหนี้ (หมดตัว) ให้ขายตัวลูกหนี้อาเงินมาชำระทั้งต้นเงินและดอกเบี้ยแก่เจ้าหนี้

(¹)เพ็ญอ้าง, หน้า 27.

หากเงินที่ขายตัวได้ไม่เพียงพอแม้กระทั่งต้นเงิน ให้ผู้ค้าประกันชำระหนี้แทนจนครบต้นเงินที่กู้มา ทั้งนี้ ผู้ค้าประกันไม่ต้องชำระค่าดอกเบี้ย

5. ลูกหนี้กู้เงินจากเจ้าหนี้หลายคน โดยไม่มีผู้ค้าประกัน ลูกหนี้ไม่มีทรัพย์สินชำระหนี้ (หมดตัว) ให้ขายตัวลูกหนี้ผู้นั้นนำเงินมาแบ่งชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ หากชำระหนี้ได้ไม่ครบให้ตกเป็นพิพาทเจ้าหนี้ กฎหมายให้เหตุผลไว้ว่า เพราะเจ้าหนี้ให้กู้ยืมง่ายเกินไป

6. หากเจ้าหนี้บังคับการชำระหนี้ด้วยกำลัง ลูกหนี้มีสิทธิใช้แต่ต้นเงินเท่านั้น ไม่ต้องชำระดอกเบี้ยที่ค้างอยู่เพราะเจ้าหนี้ทำร้ายลูกหนี้ หากเจ้าหนี้จะบังคับเอาด้วยกำลังกาย ต้องแจ้งแก่เจ้าขุนก่อน

7. ลูกหนี้เป็นคนขัดสน แม้จะมีข้อตกลงกันในเรื่องหนี้ประการใดก็ตาม ให้เจ้าหนี้ผ่อนปรนลูกหนี้โดยให้เจ้าหนี้ลดต้นเงินเหลือเพียงครึ่งหนึ่ง หากลูกหนี้ไม่ค้างชำระดอกเบี้ย

8. ซื้อขายสินค้าหรือฝากทรัพย์สินไว้ ผู้ซื้อขายหรือผู้รับฝากทรัพย์สินเอาไปกินเสีย ห้ามมิให้คิดดอกเบี้ย เว้นแต่จะมีการตกลงไว้ก่อน

9. ฉ้อโกงเอาทรัพย์สินของผู้อื่นไปโดยทำที่ว่าจะซื้อ แต่ไม่ได้ซื้อจริง และหลอกเอาทรัพย์สินของผู้อื่นไปต้องถูกลงโทษปรับไหมเท่ากับความผิดฐานลักทรัพย์

10. ถ้าจะกู้ของผู้อื่น แต่เขาไม่ยอมให้กู้จึงหลอกลวงเอาทรัพย์สินเขาไปให้ใช้คืนเท่าตัว ถ้าผู้เอาทรัพย์สินไปทุบตีเจ้าของทรัพย์สินด้วย ให้ปรับไหมผู้เอาทรัพย์สินไปตามที่บาดเจ็บมากหรือน้อย⁽¹⁾

(1) เพิ่งอ้าง, หน้า 33.